

Galk, şygryýet!

Category: Edebi tankyt, Edebiýaty
öwreniş, Filosophiýa, Goşgular, Kitapcy, Nukdaýnazar, Sözler
написано kitapcy | 23 январа, 2025
Galk, şygryýet! GALK, ŞYGRYÝET!

Ýaş zehinleriň döredijiligine syn

Şu ýylyň Oguz (iýun) aýynda şygryýetde güýjüni synaýan, eýýäm umyt bildirilip ýörlen ýaş zehinleriň otuza golaýy bilen "Edebiýat we sungat" hepdelik gazetiniň redaksiýasynda gyzykly duşuşyk bolup geçdi. Bu, dogrusyny aýdanyňda Beýik Serdarymyzyň, Şa şahyrymyzyň ýaş zehinler hakyndaky atalyk aladalarynyň dowamy bolup durýar. Çünki, bu duşuşyk hiç bir zady gözünden sypdyrmaýan mährem Howandarymyzyň şu ýylyň Nowruz (mart) aýynda ýaşlaryň döredijiligi hakynda Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň mejlisinde aýdan nurana sözleri bilen baglanyşyklydyr. Şonda Beýik Serdarymyz ýaşlaryň eserlerini gyzyklanyp okaýandygyny aýtdy. Olaryň öz ýollaryny tapmagyny, öýkünmekden daşda durmagyny arzuw etdi hem-de munuň aladasyny edip, makalalar ýazýanlaryň hem zähmetini ýatlady. Bu ýakymly sözler bilen öňümüzde duran borjuň üstüne borç goşdy, jogapkärçiligimizi artdyrdy. Ýnha, redaksiýanyň guramagy bilen şeýle zehinli ýaşlar bilen birinji gezek ýüzbe-ýüz bolup otyrys. Olara biziň "Salam, umytly ýaş nesil!" diýesimiz gelýär.

Edebiýatyň gojалан nesli size biperwaý däl. Siziň kimdigiňizi tanamasagam, şygrylaryňyzy gyzyklanyp degşirip görýäris. Bu günki ýüzbe-ýüzlükde özümiizde galan täsirleri paýlaşmak isleýäris.

Men ýaş tejribäme hem döredijilik synçylygyma eýerip, size geljekde peýdasy deger ýaly käbir zatlary aýtmakçy bolýaryn. Ýöne bir zady öňünden şertleşeliň ~ siz XXI asyr-türkmeniň Altyn asyrynyň ýaşlary, şu asyry çeper duýup bilýän zehinler. Biziň aňymyzda bolsa XX asyryň soňky galyplary hem bar. Aramyzda 40-45 ýyl ýatyr. Emma çeper edebiýat aramyzda parh

goýman bizi birleşdirip gelýän güýç hökmünde hereket edýär. Şol herekete gadymy edebiýatymyzyň ajaýyp wekilleri-de, nusgawy söz sungatynyň baştutany Magtymguly-da, Beýik Serdarymyzyň hormat bilen agzaýan N.Saryhanow, A.Gowşudow, A.Kekilow, G.Ezizow ýaly söz ussatlary hem girýär. Eger olar biziň ruhy çeşmelerimiz bolsalar, hut XXI asyr ~ Altyn asyrymyzyň edebiýatynyň başyny başlan nusgawy Şa şahyrymyz Saparmyrat Türkmenbaşy biziň ähli neslimiziň ruhlandyryjysydyr. Şu günki täze şygryýetiň sakasynda-da onuň özi durýar. Onuň "Türkmeniň baş eýýamynyň ruhy" şadiwanyndaky "Ýaşlar" şygryndan bir bendi getiresim gelýär:

– Buýsanjym siz,
guwanjym siz,
genjim siz,
Garaşsyz Diýaryň eýesi ýaşlar!
Daýanjym siz,
söýenjim siz,
tugram siz,
Sapak ediň, beýik edebi, ýaşlar!

Beýik Serdaryň, Şa şahyryň şu çagyryşy bu gün edebiýata gelýän ýaşlaryň döredijiliginde görünýär. Şol sebäpli olaryb döredijilik zehinleriniň mundan buýana gül deý açylmagy üçin, birnäçe salgylanmalary getirip, soň olaryň eserlerini seljermegi dogry hasaplaýaryn. Şonuň üçin men sözi uzagrakdan başladym.

• **Ýaş şygryýetde näme bar? Olara näme ýetenok?**

Birinji sowala şu ýerde jogap berip, soň ikinji sowaly edebi nazarýet bilen baglanyşykly seljerip göreliň.

Şu gün edebiýata gelýän ýaşlara "Eýle ýazyň, beýle ýazyň" diýmek sypaýy aýdaňda gelşiksiz bolardy.

Häzir başga kynçylyk ýüze çykdy. Döwrüň täzelenmegi edebiýatyň täzelenmegine getirdi. Onuň täze nazarýeti, täze hususy täri ýüze çykdy.

"Şu gün kimden görelde almaly?" diýen sowala ýaşlaryň özi

"Sarpaly Serdardan, Şa Şahyrdan" diýip, jogap berýärler. Bu dogry hem jaýdar jogap. Muny aýdyňlaşdyrmak üçin, üç pursaty ýaşlara gysgaça ýatlatmak isleýäris. Birisi, döwrüň täzelenmegi, ikinjisi, edebiýat nazarýeti, üçünjisi, öz ýoluňy tapmak jogapkärçiligi. Bularyň hemmesi gerek. Emma üçüsiniň hem aňyrsynda milli aňyýet ýatyr. Ine, şu milli aňyýet häzirki ýaşlara nähili ýetdi diýen sowaldan başlalyň. Bu örän zerur. Ol – Garaşsyzlykdan başlandy. Şol sebäpli Garaşsyzlyk ýyllarynda türkmen milli aňyýeti doly kemala geldi. Iň gowusy, muny Beýik Serdaryň "Garaşsyzlyk. Demokratiýa. Abadançylyk" diýen kitabyndaky şeýle sözleri bilen düşündirmäge synaňalyň:

"Garaşsyzlyk geçmişe we geljege ser salmak islegini döredýär. Bu ser salma mümkinçiligine türkmen halky 7-8 asyrlap garaşyp, ahyry garaşsyz döwletini gurmak arkaly ýetdi. Eýsem, garaşsyz döwletimizi gurmak bilen biziň alynky we ahyrky maksatlarymyz nämedir? Biz gadymyýetiň nähili kötel ýollaryny geçip geldik. Türkmenistan indi haýsy ýol bilen gider? Biziň döwlet, durmuş filosofiýamyzyň esasynda nähili dünýägaraýyş ýatmaly. Öz ykbal ssenariýamyzy indi özümüz ýazýarkak, geçmişiň nämelerine ten berip, nämelerinden el çekmeli? Geljek üçin haýsy şuglaldan ugur almaly?"

Döredijilige gelen we gelýän ýaşlar üçin bu sowallar biperwaýlyk döretmeli däl-de, öwrenijilik döretmelimikä diýýäris. Edebi nazarýetiň köki we hususy täriň zerurlygy şonda ýatyr.

Ony ele almaklyga oňat şertler bar. Beýik Serdar ýokardaky agzalan kitabynda SSSR dargandan soň, Garaşsyz Türkmenistanyň minnetsiz ösüp bilmeginiň dört sütünini görkezýär:

"Munuň üçin zerur bolan esasy dört şertiň dördüsem bar. Bizde, birinjiden, syýasy durnuklylyk-da, ikinjiden, açyk gapylar we hoşniýetli bitaraplyk, goňsuçylyk syýasaty-da, üçünjiden, geçiş döwrüniň döwlet gözegçiligini üpjün edýän güýçli häkimiýet we demokratiýa-da, dördünjiden, düýpli maýa goýumlary we çig mal serişdeleri bar. Bular biziň döwletimiziň dört sütünidir".

Şu sütünler diňe bir döwlet gurluşuna däl, jemgyýete-de, aňyýete-de gös-göni dahyllydyrlar. Edebi nazarýet bolsa, edebiýaty öwreniş ylmyň bir bölegi hökmünde, şol dört sütüni maddy we syýasy daýanç edinip, öz içki kanunalaýyklygyna görä ösýär.

Ýeri gelende aýtsak, şu ýerde bir ýagdaýy görkezip geçmek zerurdyr. Garaşsyzlyga çenli biziň nazarýetimiz rus, ýewropa, grek çeşmeleri esasynda ýazyldy. Bu bize milli aýratynlyklarymyzy görmäge päsgel berdi. Munuň üstesine-de, şu nazarýet sowet döwründe has syýasylaşyp, her dörediji adamyň hususy tärine päsgelçilik döretdi. Biz Garaşsyzlygymyzy alanymyzdan soň, döredijilige giň mümkinçilik açyldy. Beýik Serdaryň yglan eden Milli galkynyş hereketi öz miwesini berip başlady. Çeper söz öz başky akabasyna gaýdyp geldi. Ýaşlaryň döredijiligine-de şu nukdaýnazardan baha bermek dogry bolsa gerek.

Biz gürrüňi taryha çekmän, XXI asyr – türkmeniň Altyn asyrynyň täze edebiýatyna getirmekçi bolýarys. Biziň aňlaýşymyzça, ýaş sygryýetiň önünde dört kynçylyk bar.

Birinjisi, önünde uly tejribeli edebiýat ýatyr. Şondan geregiňi almak kynçylygy. Ikinjisi, özüňçe ýol salmak. Üçünjisi, şony dowamly alyp gitmek. Dördünjisi, hususy çeperçilik tärini ele almak. Bularyň hemmesi-de häzirki ýaşlarda kem-kemden özleşdirilip, tiz aralykda geçilip barylýar. Ony "Edebiýat we sungat" hepdelik gazetiniň 2006-njy ýylda berýän "Şygryýet" sahypalaryndaky "Ýaş zehinleriň sygyr çemeni" görkezýär. Şonuň anyk mysallaryna ýüzleneliň:

Şu ýylyň Nowruz aýynyň 31-inde Seýitmyrat Geldiýewiň "Joşa-joşa", "Ylham", Wepa Çaryýarowyň (Has Türkmen) "Bolmaklyk üçin", "Bagtyň ýoly", "Bir bakyşda", Nurgözel Akmyradowanyň "Ýaýlagym", "Gaýalar", "Goşguly säher", Maral Esenowanyň "Öwrendim", "Synçylyk", Didar Gambarowyň "Aý yşygynda", "Ýazyň mähri", "Durnalar", "Çigildem", Maýa Hanowanyň "Gülälekli meýdan", "Ak ýagys", "Gijeki şugla", Gülnabat Annamuhammedowanyň "Ömrüň dowamy", "Ýürek owazy", Guwanç Saparowyň "Bag", "Döwletli gün", "Arzuw", Batyr Çaryýewiň "Duýgy", "Seni ýatlap...", "Ýeke söz" goşgulary çykdy. Biz olar

bilen tanyşdyk. Dokuz zehiniň ýigrimi baş goşgusy bir sahypada. Bu az däl, pikirlenere esas bar. Şu ýaşlar öňem yzygiderli çykyş edip gelýärler. Bularyň arasynda has köpräk çykyş edýänleri Seýitmyrat Geldiýew, Nurgözel Akmyradowa, Maýa Hanowa, Didar Gambarow. Emma bularyň sanyny Sapargeldi Gummanowyň, Köşüli Annaseýidowyň, Täzegül Muhamowanyň, Enwer Nyzamowyň, Jemal Akmyradowanyň, Aman Rozyýewiň, Aknabat Mämmedowanyň, Gulmyrat Rahmanowyň, Tyllagözel Ýusubowanyň, Maýsa Jumaýewanyň, Çynar Kadyrowanyň, Kerwen Kakabaýewiň hasabyna artdyryp bolar. Mahlasy, ýaşlar dürli temalarda galam ýöredýärler. Temalar biri-birini gaýtalanok. Hemmesinde ynam, yhlas görünýär. Şolaryň käbirini görüp geçeliň. S.Geldiýewde "Joşa-joşa" diýen goşgy bar. Ol özüne çekiji:

– Toý günü göwün deňzi,
Dolup dur daşa-daşa.
Nurly juwanlaň meňzi,
Yşkyna duşa-duşa.

Mertlerden gaýdýar aslyň,
Üýtgeşik toý her paslyň,
Jennet ülkäm seň waspyň,
Galkýar il aşa-aşa.

Bu şahyr dünýäni täzeçe görýär. "Ylham" şygrynda ol şeýle diýýär.

– Ylham näme? Ylham otdur alawlan,
Ýöne owalynda uçgun gerekdir.
Ylham näme? Joşgundyr ol çag bolan,
Oňa duýgulardan göçgün gerekdir.

Şahyr halys lenç edilen sözlerden gaçýar. Biz ilki-ilkiler "Ylham meniň garaşsyzlygymdyr" diýen ýaly söz üýşmeklerine köp duş gelýärdik. Ol başgaça öwrüm etmäge synanyşýar, Seýitmyradyň "Bagt güli", "Söýgi serpaýy" şygrylarynda täzeçillik duýulýar:

– Men obanyň ykbalyna düşünýän,

Arzuwlam goşulýar täzeligine.
Düýn çar bagda yşka düşen gözeller,
Bu gün öwrülipdir täze geline.
/"Bagt güli"/.

– Sen meniň törümde,
Öý indi seňki.
Duşuşyklar geçdi, galdy ýeňsede,
Ýok, ýok, biz ýeňmedik,
Söýgimiz ýeňdi,
Kynçylyklar biziň sary eňse-de.
/"Söýgi serpaýy"/

Alnan iki şygryda birnäçe täze kapyýa duşýar. Ony
"täzeligine", "täze geline", "ýeňsede", "eňse-de", "seňki",
"ýeňdi" sözleri görkezýär. Şahyryň "Tudana" şygrynda-da ozal
tudana hakda aýdylmadyk pikir bar:

– Düwme-düwme bal getirdi balhy tut,
Bal damýan deý üzülip dur tudana.
Özge miwe, başga iýmiş küýsetmez,
Üzüm ýaly tudanany ýuwdana.

Üns berseňiz, tudananyň üzüme meňzedilişine öň duş gelen
dälsiňiz. Üstesine, Şa şahyrymyzyň şygrylaryndan ýakymly
täsirlenme bar. Galyberse-de, "tudana", "ýuwdana" sözleri
nähili täsin kapyýalaşýarlar!

Nurgözel Akmyradowanyň "Ýaýlagym", "Gaýalar", "Goşguly säher"
şygrylary-da kalbyňda mylaýym täsir galdyrýar.

– Nesip eýläp geldim seniň alnyňa,
Kabul eýle perzendiňi, ýaýlagym.
Gör, ýanar men gülälekleň alyna,
Kabul eýle perzendiňi, ýaýlagym.

"Ýaýlagym" şygryndan alnan bu bentde, "alnyňa", "alyna"
sözleri ajap kapyýalaşýar. "Gaýalar" goşgusynda bolsa, öň
ulanylmadyk söz öwürümleri seni özüne biygtyýar bendi edýär.

– Goýber ykbal, yhlasymyň jylawyn,
Çal saçly daglary ogşasyn gözlem.

"Yhlasymyň jylawyn", "ogşasyn gözlem" söz düzümleri okyjyny oýlandyrýar. Aýratynam, "Goşguly säheri" başga bir dünýä gelen ýaly täsir döredýär. Olarda häzirki buýsançly zamananyň ruhubelentligi duýulýar.

– Zandy halal dünýä indermek üçin,
Seň yşkyňda perwaz urdy aladam.
Teşne köňüllere göndermek üçin,
Gujagyna gysyp otyr ala daň.

Maral Esenowanyň "Synçylyk" şygry juda täzeçilligi, özboluşlylygy bilen özüne ýesir edýär. Bu "Oguznamanyň" we onuň gahrymanlarynyň şahyrana şöhledenmesidir. Iň gowusy, şol iki bendi mysal getireliň.

– Synlaýaryn gijäň Aý-ýyldyzlaryn,
Olar Aý han ýaly, Ýyldyz han ýaly.
Aý daşyna üýşen ýyldyzlaň bary,
Biri-birisine mähriban ýaly.

Synlaýaryn gündiz Gün hem daglary,
Olar Gün han ýaly hem Dag han ýaly.
Gaýalarda oýnaýar Gün şöhlesi,
Biri-birisine jana-jan ýaly.

Pikirlenmeseň, täzelik gözlemeseň, beýle şygry döredip bolmaz. Biz Marala beýleki şygrylarynda-da şeýle täsinlikleri bermegini arzuw edýäris. Şu bentlerde biz Gün hany, Aý hany, Ýyldyz hany, Dag hany täzeçe görýäris. Belki, Deňiz hanyň, Gök hanyň hem keşplerine şeýle meňzetmeler tapylsın!

Ýaş şygryýet adata öwrülen meňzetmeler ýodasy bilen ýöräsi gelenok. Olar täze meňzetmeleri tebigy halda tapjak bolýarlar. Tapýarlar hem. Didar Gambarow "Ýazyň mähri", "Durnalar" şygrylarynda suratkeş şahyrlygyny görkezip bilipdir.

– Asman köle meňzeş, bulutlar – gaza,

Şol gonup, geçip dur yzyny üzmän...

/"Ýazyň mähri"/

– Ak durnalar päkligi deý älemiň,

Göge guşak bolup geçip barýalar.

Olar zemindäki adama aşyk,

Ýere sary garap uçup barýalar.

/"Durnalar"/

Sungatda suratkeşlik gerek. Biz hem durnalary görýäris, olary hatar gurap uçup barýakalar toýnaga meňzedýäris, emma ýere, adama "aşykdyklaryny" duýamyzok. Oňa şahyr bolup bakmaly, şahyr bolup netije çykarmaly. Batyr Çaryýew "Duýgy şygrynda şu bendi aýdýar welin, özüň geň galýarsyň.

– Seniň yşkyň bile ümzügim öňe,

Gözelligi eýeledi kalbymy.

Umydymy baglap nurana daňa,

Bolup gaýtdym ýañagyňdan algyly.

Bir gyza "Men ýañagyňdan algyly" diýseň, seniň akylllydygyňa, çensiz duýgurlygyňa ynanmaz. Seni serhoş ýa-da akylyndan azaşan hasaplar. Emma şu ýekeje setirde näçe şahyrana duýgurlyk barlygyny özüňiz döredijilikli oýlanyp görüň! Täze şygryýet şeýle öwürümlere garaşýar.

Dogry, çeper hususy täre wagt gerek, onuň nämeligini irginsiz döredijilik görkezýär. Öz ýörelgesi bilen öňe çykanlar, öz ýoluny salanlar baky ýaşaýarlar. Bir ugur olara ussatlyk berse, on ýa-da ýüz şahyr öz ugruny, ýörelgesinu tapman, köpüň içinde ýitip gidýär. Şonuň üçin hem ýaş zehinleriň çeper keşbiň, ussatlygyň nämeligini görkezýän Saparmyrat Türkmenbaşynyň, Magtymgulynyň şygryýet aýratynlygy, şygry ussatlygy hakdaky goşgularyna ser salyp durmaklary gerek.

Aman Rozyýewiň şygryýetiniň şeýle talabynda suratkeşlik eýläp ýazan "Yşk mekany" şygry-da muňa ýekeje mysaldyr.

– Sen geleňok, buza döndi damjalar,

Sen geleňok, gussa görümdi gülde.

Näçe gündür sapagyndan tänenok,
Seni görmek üçin hal menek ülje.

Ýaşlarda zehin bar, hususy tär alamlary duýulýar. Olaryň rowaç tapmagyny isläp, pikirimizi Seýitmyrat Geldiýewiň "Uçuş" şygry bilen jemleýäris.

– Görüp, inçe ak ýol ýasap,
Barýan asmanyň uçaryn.
Diýdim şu sözi alňasap:
"Menem ir-u-giç uçaryn!"

Uç, ýaş şygryýet! Sen Sarpaly Serdarly, mukaddes Ruhnamaly sungatsyň!

Durdymuhammet NURALYÝEW,
professor.

"Edebiýat we Sungat" gazeti, 14.07.2006 ý. Edebi tankyt